

A Study of Different Aspects of Seductive Trait in the Characterization of women of Shahnameh

Nasrin Ghanbari^۱

Master of Art Research, Semnan university

۱۴۰۴ت۳/۲۱ Date accepted: ۱۴۰۳/۸/۵ Date received:

Abstract:

The women of Shahnameh exhibit diverse character traits, ranging from patient and loyal mothers to beautiful women possessing qualities such as bravery, strength, modesty, and more. At times, these women play the roles of seductive and enchanting lovers with magical beauty, influencing the destinies of men. Ferdowsi meticulously reflects all dimensions of female characters in his epic. The seductiveness and enchantment of Shahnameh's women manifest in various ways, yielding both positive and negative outcomes in the stories. This research aims to examine and study the different dimensions of seductive traits in selected women from Shahnameh and compare them with each other. The research adopts a descriptive-analytical approach, collecting information through documentary sources. Sample selection is purposeful, focusing on four chosen women – Soudabeh, Gordafarid, Shirin, and Roshanak – whose characterizations distinctly exhibit seductive traits. Through careful examination, one can discern the various aspects of seductive traits and their positive and negative consequences in the personalities of these selected women. Soudabeh's seductiveness leans towards ambitious desires and power-seeking, leading to destruction. Gordafarid's trait is directed towards defending her position, safeguarding Iran's soil, and preventing intrusion. In Shirin, seduction aligns with the pursuit of love and power, while in Roshanak, it arises from protecting authority, culture, and the civilization of Iran.

Keywords: Woman, Character, Seduction, Shahnameh.

Detailed Abstract

The women of the Shahnameh possess diverse character traits. Sometimes they are portrayed as patient, loyal, and wise mothers, while at other times, they are depicted as beautiful women endowed with qualities such as bravery, strength, modesty, and chastity. In certain instances, these women are seductive lovers with magical beauty. The women of the Shahnameh significantly influence the fate of men. Their actions, behavior, and goals affect the overall atmosphere of the Shahnameh and the destiny of its characters. Ferdowsi has carefully endeavored to reflect all dimensions of female characters in his work, and the seductive nature of women manifests in various forms in the Shahnameh. This article intends to explore how a single trait in the women of the Shahnameh is expressed in different narrative contexts and leads to various outcomes. Some women in the Shahnameh use their seductive power solely to attain status and power, although this trait is also present in them to fulfill physical desires. Other women use their bravery and seductive qualities to prevent hostile enemies from invading Iran, driven by their thoughts of preserving Iran's sovereignty and dignity. As is evident, this research aims to examine the different aspects of the seductive trait in selected women from the Shahnameh and compare them. The research method is descriptive-analytical, and the data collection method is based on documentary sources. The selection of samples has been done purposefully. The study and analysis of the different aspects of the characters of the heroes in the Shahnameh pave the way for a deeper understanding of the Shahnameh and, consequently, Iranian culture. The necessity of this research lies in exploring Ferdowsi's perspective on women and their varying personalities, as well as how a single trait in Persian literature can create different dimensions and spaces. Among the women of the Shahnameh, four have been selected in this study whose characters are distinctly marked by the trait of seduction: Sudabeh, Gordafarid, Shirin, and Roshanak. Through careful analysis of these selected women's personalities, one can discern the different aspects of the seductive trait and its positive and negative outcomes. Sudabeh, the daughter of the King of Hamavaran, is an extremely beautiful and enchanting woman who is skilled in the arts of seduction. The first aspect of her

seductive nature is aimed at winning the heart of King Kavus, which advances the story. Later, her actions strongly resemble Jahika, a demoness from the Avesta, as she becomes infatuated with the beauty of Siyavash. She uses seduction to fulfill her physical desires and to maintain her power and status in the royal hierarchy, where after Kavus, the kingship would pass to her son Siyavash. She intends to remain the king's wife, whether the king is Kavus or Siyavash. However, Siyavash, with his pure nature, resists Sudabeh's advances, leading to her failure. Ultimately, this trait, which is prominently displayed in Sudabeh, results in Siyavash's tragic death and her downfall. In Sudabeh's character, seduction takes on a completely negative dimension, progressing in a way that serves her sensual and power-seeking tendencies, leading to destruction and ruin. In Gordafarid, this trait is used to defend her position, Deje Sepid, and prevent an invasion of Iran. Gordafarid is introduced in the Shahnameh as a brave warrior woman. She solely intends to battle Sohrab in the desert to prevent his attack on Iran. However, when she realizes that she cannot continue fighting Sohrab, she resorts to trickery and ultimately seduction. She suddenly removes her helmet, revealing her beauty, and captures Sohrab's heart. She lures him near Deje Sepid, enters the fortress, and closes the door behind her, thereby preventing Sohrab from invading Iranian soil. In Gordafarid's case, seduction has a positive dimension, and the outcome is protecting and preserving Iran's territorial integrity. In Shirin, one of the famous women of the Shahnameh, the seductive trait is explicitly followed. She is a deeply sensual woman who is the main lover of Khosrow Parviz. After Khosrow's death, she magically demonstrates her beauty at Kavad court to prove her purity and dignity, softening Kavad's heart and saving her life. Shirin uses seduction to maintain her power in the royal court and to achieve love. She seeks both power and Khosrow's love and, after his death, continues to use this trait to preserve her status and power. In Shirin's case, seduction does not have a negative dimension, although she becomes jealous in her pursuit of Khosrow's love, leading her to kill Maryam, Khosrow's wife, and Kavad's mother. In Roshanak, an Iranian princess, the seductive trait emerges to protect Iran's authority, culture, and civilization. She is so beautiful and dignified that

Alexander falls in love with her at first sight. Roshanak, like the other seductive women of the Shahnameh, utilizes this trait at a critical point in the story, dancing at Alexander's court at the height of beauty and grace, using seduction intertwined with dignity. In Roshanak's case, seduction leads to the preservation of the authority of an Iranian princess and Iran itself. She stands as a prominent symbol of Iranian authority and heritage, and in her case, seduction takes on a wholly positive dimension, leading to favorable outcomes.

مطالعهٔ وجوه متفاوت ویژگی اغواگری در شخصیت‌پردازی زنان شاهنامه

نسرین قنبری

کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه سمنان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۸/۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۲۱

چکیده

زنان شاهنامه ویژگی‌های شخصیت‌پردازانه‌ی متنوعی دارند گاه مادرانی صبور و وفادار و خردمندند و گاهی زنانی زیبا و دارای صفاتی همچون دلآوری، نیرومندی حیا و شرم و... هستند و در پاره‌ای از مواقع این زنان معشوقه‌های اغواگر و افسونگر با زیبایی جادویی‌اند زنان شاهنامه تأثیرگذار بر سرنوشت مردان هستند. فردوسی با دقت بسیار سعی بر آن داشته است تمامی ابعاد شخصیت زنان را در اثر خود بازتاب دهد و اغواگری و افسونگری زنان با وجوه متفاوت در شاهنامه بروز می‌یابد. هدف از این پژوهش بررسی و مطالعه‌ی ابعاد متفاوت ویژگی اغواگری در زنان منتخب از شاهنامه و مقایسه آنها با یکدیگر است روش پژوهش توصیفی - تحلیلی در نظر گرفته شده است و شیوه‌ی گردآوری اطلاعات اسنادی است همچنین برگزیدن نمونه‌ها به شیوه‌ی انتخابی - هدفمند است از میان زنان شاهنامه چهار زن برگزیده شده‌اند که در ویژگی شخصیت‌پردازانه‌ی آنها صفت اغواگری مشخص و متمایز است. سودابه، گردآفرید، شیرین و روشنگ نمونه‌های مورد نظر هستند با مطالعه و دقت بر ابعاد شخصیت این زنان منتخب می‌توان وجوه متفاوت ویژگی اغواگری و نتایج مثبت و منفی آن را دریافت. در سودابه اغواگری در جهت امیال کامجویانه و قدرت‌طلبی است که منجر به ویرانی و تباهی می‌شود در گردآفرید این ویژگی در جهت دفاع از موقعیت خویش و دژسپید و جلوگیری از تجاوز به خاک ایران است در شیرین

در راستای دستیابی به عشق و قدرت و در روشنگر به سبب حفاظت از اقتدار و فرهنگ و تمدن ایران بروز می‌یابد.

کلمات کلیدی: زن، شخصیت، اغواگری، شاهنامه

۱. مقدمه

بیان مساله:

شخصیت زنان در شاهنامه مؤلفه‌های بسیاری مانند: خردمندی، پاک‌ی، زیبایی، پرده‌پوشی، دلاوری و نیرومندی، دادگری، مادرانگی دارد. اما علاوه بر این ویژگی‌ها زنانی در شاهنامه حضور می‌یابند که دارای جنبه‌های دیگری همچون اغواگری و افسونگری در حیاتشان هستند اغواگری و افسونگری زنان شاهنامه نتایج متفاوت در پی دارد و نقش این زنان گاه در هیبت قهرمان و گاه در هیبت ضدقهرمان با سویه‌های مختلف صفات زنانه در شاهنامه قابل بررسی است.^۱ در شاهنامه خویشکاری زاینده‌گی، آفرینندگی و سازندگی آئیم^۲ در وجود زنانی چون رودابه و امثال وی نمایان شده و پلیدی و ویرانگری آن در وجود زنانی چون سودابه نمود پیدا کرده است.^۳ (خسروی، طغیانی، ۱۳۸۹: ۱۳) شاخصه و بن‌مایه‌ی اغواگری در متون کهن ایران مصداق‌های دیرینه‌تری نیز دارد به عنوان مثال در شخصیت جهیکا که یکی از دیو زنان کتاب اوستا است چیزی که بیش از پیش دیده می‌شود ویژگی و خویشکاری روسپی‌گری و اغواگری اوست که منجر به بیدارسازی اهریمن می‌شود همچنین در این داستان جهیکا^۳ توسط ایزد نریو

^۲ عنصر مادینه

^۳ جهی و جهیکا در پهلوی به صورت "جه" و به معنی زن پست و بدکار و روسپی و از پدیده‌های اهریمنی است (اوشیدری، ۱۳۹۴: ۲۳۹) از دیوزنان است. *jahi / jahikâ*: "هرمزد، هنگامی که زن را آفرید گفت که تو را نیز آفرید در حالی که تو را سردی (نوع، جنس) پتیاره از جهی است. تو را نزدیک پس دهانی آفریدم که جفت‌گیری تو چنان پسند افتاد که به دهان مزه شیرین‌ترین خورش‌ها و از من تو را یاری است، زیرا مرد از تو زاده شود. با وجود این مرا که هرمزدم بیازاری، اما اگر مخلوقکی می‌یافتم که مرد را از او بیافرینم آنگاه هرگز تو را نمی‌آفریدم اما در آب، زمین، گیاه و گوسفند بر بلندی کوهها و نیز ژرفای روستا خواستم و نیافتم مخلوقکی که مرد پرهیزگار از او باشد. جز زن که از سردی جهی پتیاره است" (دادگی، ۱۳۸۰: ۸۴-۸۳) در اوستا نیز جهی با صفاتی ناپسند و خویشکاری‌های پلید نمایان می‌شود "زرتشت از اهورامزدا پرسید: کیست که ترا به تلخ‌ترین اندوه دچار می‌کند؟ کیست که ترا به تلخ‌ترین درد، دردمند می‌کند؟ اهورامزدا پاسخ داد: ای سپیتمان زرتشت! چنین کسی جهی است که به روسپیگری در پی آشون و نا آشون، مزدا پرست و دیو پرست و نیکوکار می‌رود" (اوستا، ونیداد، فرگرد هجدهم ۱۳۸۷: ۸۵۷)

سنگ اغوا می‌شود." در اسطوره‌ی زردشتی می‌خوانیم که اهریمن از ترس گیومرث^۴ نمی‌توانست از بیهوشی بدر آید زیرا اورمزد بدو نموده بود که شکست اصلی‌اش از نسل بشر است از سوی دیگر جهی نیز به اهریمن قول داده بود که همه‌ی آفریدگان اورمزد که برترینشان گیومرث بود آلوده سازد. بنابراین منطقی به نظر می‌رسد که جهی در آغاز در نظر داشته که از اهریمن گیومرث را بخواهد که موجودی است ((گیتی‌ای)) و دستیابی بدو آسان است، تا با آمیزش با او نسل بشر را به فساد بکشاند. اهریمن نیز هنگامی که از جهی می‌خواهد که هر آرزویی دارد از او بخواهد همین نقشه را در سر داشته است. اما اورمزد که از این توطئه آگاه بود، تدبیری اندیشید و ایزد نریوسنگ را که خدایی زیبا و مظهر مردانگی است، به جهی نمایاند. جهی که مفتون زیبایی و مردانگی او شده بود، او را آرزو کرد. اما تجاوز به حریم خدایان ناممکن است و نقشه‌ی اهریمن و جهی عقیم ماند؛ بنابراین پیداست که هدف اورمزد تنها اغوای جهی و بازداشتن او از آمیزش با گیومرث بوده است" (تفضلی، ۱۳۶۷: ۱۹۷). در نحله‌ای دیگر در داستان حمله‌ی افراسیاب به ایرانشهر (در شاهنامه) است که می‌توان نمونه‌ای دیگر از بن‌مایه‌ی اغوا را مشاهده کرد این بار ویژگی اغواگری در خویشکاری ایزدانویی متجلی می‌شود. "در طول فرمانروایی منوچهر، افراسیاب تورانی به ایرانشهر حمله برد و منوچهر را در طبرستان محاصره کرد و شهرها را ویران کرد و زمین را لگدکوب کرد و مسیر آب رودخانه‌ها را به سوی توران بازگردانید و کاریزها و چشمه‌ها را کور کرد. منوچهر متوسل به اسپندار مذ^۵ الهه‌ی زمین شد. منوچهر راه حل مشکل را از او خواست اسپندار مذ به منوچهر توصیه کرد که آرش را برای تیراندازی بگزیند و این مرد کمانگیر چه تیری را انتخاب کند. آن گاه برای این که افراسیاب را با پیمانی برای صلح موافق کند خود را به زیبایی بدو نمایاند و دل از او برد و افراسیاب را به پذیرش پیشنهاد تیراندازی آرش و حل اختلاف ایران و توران ترغیب کرد. افراسیاب پیمان را پذیرفت و بر طبق آن آرش تیری پرتاب کرد و بدین‌گونه مرز ایران و توران معین شد. افراسیاب از اسپندار مذ خواست که زن او بشود، اما الهه‌ی زمین تن به ازدواج افراسیاب غاصب ستمگر جادوگر نداد و خود را در زمین که جایگاه خاص و قلمرو فرمانروایی‌اش بود، پنهان کرد." (همان، ۱۹۵) با توجه

^۴ گیه مرتن در پهلوی، گیومرد و در فارسی کیومرث گوئیم. جزء اول که گیه باشد به معنی جان و زندگی و جزء دیگر مرتن باشد صفت است به معنی مردنی و درگذشتنی که مجموعاً می‌شود زنده‌ی فانی یعنی مردم و انسان کیومرث نخستین بشر است که اهورا مزدا وی را آفریده است.

(اوشیدری، ۱۳۹۴: ۴۱۴)

^۵ Armaiti آرمئی تی - سپنتا

به قراین موجود می‌توان دید که ویژگی اغواگری در زنان و بن‌مایه‌ی اغوا در ادبیات اوستایی و شاهنامه فردوسی مورد توجه بوده است و به‌واسطه‌ی این عنصر سیر داستانی پیش رفته است و نقاط عطف در این داستان‌ها شکل گرفته است. در شاهنامه زنان اغواگری حضور یافته‌اند که در داستان و سرنوشت هرکدام از آنها ویژگی اغواگری ابعاد و جهات متفاوتی را ایجاد کرده است اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر در این موضوع نهفته است که راه را برای شناخت هرچه بیشتر شخصیت‌های جهان شاهنامه و به‌طور ویژه نگاه منحصر به فرد فردوسی به زنان می‌گشاید و همچنین ذکر این نکته که در ادبیات فارسی و در نزد شاعران بزرگی همچون فردوسی استفاده از یک ویژگی شخصیت‌پردازانه با چه ابعاد متفاوتی می‌تواند مطرح شود که این موضوع خود ضرورت مهمی برای باز شناخت ظرفیت‌های پنهان زبان و ادبیات فارسی است. پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که ویژگی اغواگری در زنان شاهنامه چه وجوه و جنبه‌های متفاوت و تفاوت‌ها و شباهت‌هایی را در شخصیت این زنان و عملکرد آن‌ها ایجاد کرده است؟ همچنین نتایج حضور این صفت چه بر حیات این زنان و چه بر زندگی و سرنوشت مردان این داستان‌ها چگونه بوده است؟ در این پژوهش سعی بر آن است که با روش توصیفی - تحلیلی نمونه‌های موردنظر معرفی و توصیف شوند، اطلاعات پژوهش پیشرو به‌گونه‌ای اسنادی گردآوری شده و نمونه‌ها نیز به طریق انتخابی - هدفمند برگزیده شده‌اند. در گام نخست دیباچه‌ای بر تنوع شخصیت‌پردازی زنان در شاهنامه ارائه شده است همچنین زاویه‌ی دید فردوسی به زنان مورد مطالعه قرار گرفته است و در نهایت شاخصه و ویژگی اغواگری و افسونگری در شخصیت‌پردازی زنان شاهنامه از نظر گذراننده شده است، در گام بعدی چهار زن از شاهنامه که ویژگی اغواگری در آنان مؤکد و مشخص است برگزیده شده‌اند و صفت و ویژگی اغواگری در آنان با تکیه بر منابع متنوع و دست‌اول تحلیل شده و پس از آن تفاوت‌ها و شباهت‌های بروز این ویژگی در شخصیت‌پردازی این زنان طبقه‌بندی و مقایسه شده است، زنان منتخب پژوهش سودابه، گردآفرید، شیرین و روشک هستند. همان‌گونه که واضح است هدف از پژوهش پیشرو یافتن وجوه متفاوت بروز ویژگی اغواگری در زنان منتخب از شاهنامه و مقایسه‌ی تفاوت‌ها و شباهت‌های این ویژگی در نمونه‌های انتخابی است.

۱. اکبری، امیر؛ مسیح فر، فاطمه (۱۳۹۴)، در مقاله‌ی بررسی ابعاد جایگاه زن در شاهنامه فردوسی، ویژگی‌های شخصیت‌پردازانه‌ی زنان شاهنامه را مورد بررسی قرار داده و به ویژگی‌های مهم آنان همچون عقل و خردورزی، پوشیده رویی و... اشاره دارد در پژوهش پیشرو و در بخش مربوط به ویژگی‌های متنوع زنان شاهنامه از این مقاله استفاده شده است.
۲. بخشنده زحمتی، سمیه (۱۳۹۵)، در کتاب زنان شاهنامه و پایگاه اجتماعی‌شان به مطالعه‌ی شخصیت‌پردازانه‌ی زنان و تحولات تاریخی پایگاه اجتماعی آنان در عهد مادرسالاری و ساسانیان می‌پردازد و در نهایت با تمرکز بر زنان شاهنامه آنها را معرفی می‌کند و شخصیت اجتماعی آنان را چه در مقام یک معشوقه و چه آن زمان که به حکمرانی می‌رسند از نظر می‌گذراند.
۳. تفضلی، احمد (۱۳۶۷)، در مقاله‌ی خواستگاری افراسیاب از اسپندارمذ (نمونه‌ای از بن‌مایه‌ی اغوا در اساطیر ایران) به نمونه‌های داستان با پی‌رنگ و بن‌مایه‌ی اغواشدگی و اغواگری در متون کهن همچون اوستا و بندهش و همچنین در داستان‌های شاهنامه پرداخته است، اغواشدن جهیکا توسط ایزد نریوسنگ و اغوا شدن افراسیاب توسط سپندارمذ (ایزدبانوی زمین) از موضوعاتی است که در این مقاله به آن پرداخته شده است.
۴. جامی، فاطمه (۱۳۹۶)، در پایان‌نامه‌ی بررسی شخصیت‌پردازی زنان در شاهنامه به بررسی شخصیت زنان در شاهنامه پرداخته و بسیاری از زنان شخصیت یافته در جهان شاهنامه را معرفی نموده است و شخصیت‌پردازی آنان را با استناد به داستان‌های آنان، مقالات و کتاب‌های مربوطه شرح داده است.
۵. جمشیدی، زهرا (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه‌ی بررسی تحلیلی کهن‌الگوی زن و خویشکاری‌های آن در حماسه‌های ایرانی، به سیر شخصیتی زنان در قالب دیو زنان، ایزدبانوان و قهرمانان زن در شاهنامه و گرشاسب‌نامه پرداخته و خویشکاری‌ها و شخصیت آنان را تحلیل کرده است.
۶. خالقی مطلق، جلال (۱۳۹۵)، در کتاب زنان در شاهنامه که این کتاب در اصل رساله‌ی دکترای دکتر جلال خالقی مطلق به زبان آلمانی است. داستان‌های زنان تأثیرگذار شاهنامه را نقل کرده و مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیت‌پردازانه‌ی زنان شاهنامه را تعریف می‌کند.

۷. خسروی، اشرف و طغیانی اسحاق (۱۳۸۹)، در مقاله‌ی تحلیل روان‌کاوانه شخصیت سودابه و رودابه به تحلیل مفهوم کهن الگو و ناخودآگاهی جمعی از منظر یونگ پرداخته‌اند. اسطوره و حماسه را بازتاب این ناخودآگاه جمعی بیان کرده‌اند. همچنین به آنیمای موجود در اساطیر بالاخص ایزدانوان، امشاسپندان و دیو زنان اشاره کرده و قهرمانان زن در شاهنامه را تجلی وجود آنان خوانده‌اند. در نهایت با تعریف آنیمای مثبت و منفی از منظر یونگ به تحلیل شخصیت سودابه و رودابه پرداخته‌اند.
۸. خلعتبری، الهیار؛ بهادری، علی (۱۳۸۹)، در مقاله‌ی نگاهی انتقادی به جایگاه زن ایرانی در متون کهن فارسی به سرگذشت انواع شخصیت زنان در متون کهن همچون سندباد نامه، کیمیای سعادت، دیوان ناصر خسرو و شاهنامه و... می‌پردازد و در این جستار نگاه دوگانه و متضاد فردوسی به زنان را یادآور می‌شود همچنین جایگاه تاریخی و اجتماعی زنان را در متون کهن بیان می‌کند و به اثر گذاری زنان (علی‌رغم تمام محدودیت‌ها) بر سنن و فرهنگ ایرانی تأکید می‌کند.
۹. زاهدی، سیده اکرم (۱۳۸۹)، در پایان‌نامه‌ی سیمای زن در شاهنامه و رامایانا به بررسی سیما و چهره‌ی زنانه در دو داستان حماسی رامایانا و شاهنامه پرداخته است. ویژگی‌ها و شخصیت‌پردازی زنان و ابعاد پنهان و آشکار آنان در این دو کتاب حماسی - اسطوره‌ای بررسی شده است.
۱۰. صفی، حسین و نجاری، محمد، (۱۳۹۱)، در کتاب زنان شاهنامه شرح مبسوطی از سرگذشت تقریباً تمام زنان شاهنامه ارائه شده و سیر شخصیتی آنان در بزنگاه‌های داستانی آنان بررسی شده است. حضور صفات ارجمند و نکوهیده در زنان شاهنامه مورد بررسی قرار گرفته است همچنین تضادهای شخصیتی زنان در شاهنامه از موضوعاتی است که به آن اشاره شده است.
۱۱. مهذب، زهرا، (۱۳۷۴)، در کتاب داستان‌های زنان شاهنامه به شرح مبسوط حضور زنان در شاهنامه از ارنواز و شهرناز تا آزر میدخت و پوراندخت می‌پردازد و با در نظر گرفتن پایگاه اجتماعی آنان حضور کلیدی آنان در شاهنامه و ویژگی‌های شخصیت‌پردازانه‌ی آنان را متضمن می‌شود.
۱۲. مهرگان، ماندانا، (۱۳۸۷)، در مقاله‌ی چهره زنان در آینه شاهنامه به اهمیت حضور زن در شاهنامه پرداخته است و اشاره می‌کند که حضور زن در شاهنامه سطحی و گذرا نیست و همچنین به خصوصیات شخصیتی تأثیرگذار زنان شاهنامه می‌پردازد.

۳. شخصیت پردازی زنان در شاهنامه:

در شاهنامه کلمه زن نزدیک به سیصد بار به کار رفته است که از این بین سی و دو نفر از این زنان در جهان شاهنامه مشهور و با نام و نشان هستند. در این منظومه‌ی حماسی که از آفرینش کیومرث تا حمله اعراب یک فاصله زمانی طولانی را در بر می‌گیرد و همه‌ی حماسه‌ی ایرانی را تشکیل می‌دهد حضور زن همچون تاریخ، دچار فراز و نشیب‌هایی شده است گاه زنان حضوری کم رنگ و کلیشه‌ای دارند و همان نقش بستر خوابی و پرده نشینی را دارند؛ مانند بسیاری از زنان شبستان‌نشین شاهنامه و گاه نقش مادران را ایفا می‌کنند که یا پهلوان می‌زایند یا فرزندان معمولی که از این میان ته‌مینه مادر رستم، فرنگیس مادر کیخسرو و جریره مادر فرود مثال‌زدنی هستند که فرزندان‌شان بخش بزرگی از حماسه ایرانی را به خود مشغول می‌کند. گاه زنان نقش سیاست‌مدارانی خبره و آگاه را ایفا می‌کنند؛ مانند سیندخت و گاه زنان شاهنامه دل‌فرب و سودا گرند همچون سودابه، گاه لباس رزم می‌پوشند؛ مانند گردیه و گرد آفرید و گاه مظلومانه و بی‌نام و نشان زاینده بزرگ انسان‌های دلیر و پاک شاهنامه‌اند همچون مادر سیاوش و در این حماسه ایرانی بر خلاف حماسه یونانی که زنان بیشتر آتش افروزند زنان برجسته شاهنامه اغلب سازندگان حوادث و رخداد‌های سازنده و انسان‌ساز در حماسه هستند (نجاری و صفی، ۱۳۹۱: ۸-۷). در بین زنان شاهنامه، زنانی خوب شناسانده می‌شوند که با آزمایشی روبه‌رو می‌شوند. در چنین وضعی است که حساسیت و عاطفه و شخصیت آنان نموده می‌شود. ته‌مینه پس از شنیدن خبر مرگ پسرش سهراب بیش از یک سال زندگی نمی‌کند جریره پس از مرگ پسرش فرود بر سر نعش او خود را خنجر می‌زند و می‌کشد رودابه پس از مرگ رستم، چندی دیوانه می‌شود. کتایون پس از مرگ اسفندیار وضعی چنین دارد و شیرین پس از مرگ خسرو زندگی را از خود می‌گیرد. (ندوشن، ۱۳۶۵: ۱۹)

با وجود شخصیت‌پردازی گسترده‌ی فردوسی و داستان‌هایی با ابعاد متفاوت از شخصیت و حضور زنان در شاهنامه "تولدکه" نوشته است «زن‌ها در شاهنامه مقام مهمی را حائز نیستند» این اظهار نظر از شاهنامه‌شناسی چون او بسیار بعید و عجیب می‌نمایند. چگونه وی با اشراف گسترده بر حماسه شاهنامه نقش و حضور بانوانی چون فرانک، سیندخت، رودابه، ته‌مینه، گردآفرید، مادر سیاوش، فرنگیس، جریره، منیژه، کتایون، گردیه و شیرین را نادیده گرفت زنانی که یکی (فرانک) برای رهایی جان فرزند از گزند ضحاک ماردوش به جان می‌کوشد و آن دیگری (سیندخت) هنگامی که همسرش (مهراب) در موضوع مهرورزی دخترش رودابه با زال در مانده و خشمگین است باتدبیر و جسارت نزد سام می‌رود و

کار را به سامان می‌کند. یکی (رودابه) در داستان غنایی نقشی نمایان دارد و دیگری (تهمینه) بنا بر آیینی باستانی و عشقی برانگیزنده شب‌هنگام، پای در خوابگاه جهان پهلوان ایران می‌نهد و بی‌پروا می‌گوید «تورایم کنون گر بخواهی مرا» و یا داستان دیگر زنان شاهنامه همچون فرنگیس و جریره که سراسر پر از سلحشوری‌ها، بی‌باکی‌ها و نقش و شخصیت تأثیرگذار آنها در داستان‌های شاهنامه است پس سخن "نولد که" به تمامی به زیر سؤال می‌رود چه بسا ابیات جعلی در نکوهش مقام زن در شاهنامه به فردوسی نسبت داده‌اند که تماماً از سمت زن ستیزان بوده است ابیاتی همچون زن و اژدها هر دو در خاک به/ جهان پاک از این هر دو ناپاک به و یا زن آن به که در خاک پنهان بود / کزو فتنه اندر دو کیهان بود. (آیدنلو، ۱۳۹۰: ۲۴۰)

هر چند در شاهنامه شماری از ابیات وجود دارند که به سبب نقش منفی زن در آن داستان صفات نکوهیده‌ای به آن زن نسبت داده شده است؛ مانند داستان سودابه، در ابیات زیر هنگامی که رستم از قتل سیاوش آگاهی می‌یابد چنین می‌گوید:

کسی کو بود مهتر انجمن   کفن بهتر او را ز فرمان زن
سیاوش زگفتار زن شد به باد   خجسته زنی کو ز مادر نژاد
(شاهنامه فردوسی، ج ۲، ۱۳۶۹: ۳۸۲)

یا در داستان بیژن و منیژه زمانی که خبر دلدادگی منیژه (دختر افراسیاب) به بیژن (پهلوان ایرانی) به گوش افراسیاب می‌رسد افراسیاب خشمگینانه بانگ بر می‌آورد:

که را از پس پرده دختر بود   اگر تاج دارد بد اختر بود
(شاهنامه فردوسی، ج ۳، ۱۳۶۹: ۳۲۲)

که البته میان سخن خود فردوسی و سخن شخصیت‌هایش باید افتراق قائل شد. چرا که فردوسی به عنوان راوی تنها یکبار آن هم در داستان سودابه صرفاً لب به انتقاد از زنان از زبان خویش می‌پردازد. با توجه به این موضوع آنچه که آشکار است این مطلب است که:

"شاهنامه یک کتاب ضد زن نیست. در دوران پهلوانی از سودابه که بگذریم هیچ زن پتیاره‌ای دیده نمی‌شود. تعداد بسیاری زن بزرگوار در شاهنامه هست که در آثار دیگر فارسی نمی‌توان؛ مانند آنها پیدا

کرد. زنان شاهنامه در عین برخورداری از فرزاندگی از جوهر زنانه به نحو سرشار نیز بهره‌مندند. سیندخت، رودابه، تهمینه، فرنگیس و جریره و منیژه و گردآفرید و کتایون و شیرین، هم عشق را برمی‌انگیزند و هم احترام را" (خلعتیری، بهادری، ۱۳۸۹: ۹۶).

آنچه بیش از پیش مشخص است ذکر این نکته است که فردوسی برای نشان دادن شخصیت زنان همواره‌شان و جایگاه آنان را در نظر داشته است "غیر از نقش و حضور برجسته‌ی برخی زنان در شاهنامه، احترام فردوسی به بانوان از مقدمه داستان بیژن و منیژه به خوبی دریافته می‌شود در این خطبه داستانی، مهربان بانوی مذکور چه همسر واقعی فردوسی باشد و چه وصفی خیالی اشاره آشکار به فرهیختگی وی و اینکه شب‌هنگام در نظم داستان به شاعر یاری رسانده است نشان می‌دهد که فردوسی هیچ نظر نکوهش‌آمیز و خوار داندن‌ای نسبت به زنان ندارد" (آیدنلو، ۱۳۹۰: ۲۴۴). همچنین نکته‌ی قابل تأمل دیگر در مطالعه‌ی شخصیت‌پردازی زنان در شاهنامه این مطلب است که در شاهنامه فردوسی برجسته‌ترین زنان بزرگ زادگانی هستند که یا از دودمان شاهی اند یا از خاندان بزرگ پهلوانان، جلوه‌های تکان‌دهنده‌ی زن در بخش بزرگی از شاهنامه نشانه‌ی حقانیت او در گفته‌های سزاوارش است و نه در هوسناکی تن زنانه‌اش، قهرمانان زن شاهنامه بسیار زیبا و بذله‌گو و شیرین هستند و آزادترین آنها در افسانه‌های مربوط به خاندان زال و رستم بروز پیدا می‌کنند. برجسته‌ترین خصوصیات زنان ستوده شاهنامه آزادگی، عفت و فداکاری آنان است این نکته بسیار مهم است که در عشق‌های شاهنامه هم در مورد عشق شاهان و هم در مورد عشق پهلوانان زنان گام نخست را برمی‌دارند آنها می‌توانند بی‌پرده و آشکار به محبوب خود ابراز عشق می‌کنند زنان عاشق شاهنامه کمترین توجهی به ملاحظات و رسوم جامعه‌ای که فردوسی در آن می‌زیسته ندارند و در عین اینکه این چنین بی‌پروا عشق می‌ورزند آن چنان هم پاک و عفیف و بزرگواریند (مهرگان، ۱۳۸۷: ۷۳-۷۲).

با توجه به آنچه رفت پر واضح است که زنان در داستان‌های شاهنامه شخصیت‌های متنوع و گسترده‌ای به خود می‌گیرند و حضور زنان از لحاظ کمی و کیفی با مردان برابری می‌کند که نشان‌دهنده‌ی دیدگاه متمدنانه‌ی فردوسی به زنان است. "فردوسی خالق شخصیتی به دژخیمی ضحاک است؛ اما هرگز به دژخیمی ضحاک زنی را در جهان شاهنامه نمی‌آفریند و همچنین کدام زن شاهنامه چون توس سپهسالار آن چنان سبک سر و نابخرد است که در به شهادت رسانیدن شاهزاده‌ی ستم‌دیده‌ی، فرزند ستم‌دیده، فرود پسر سیاوش دخالت مستقیم داشته باشد حتی سودابه نیز دخالت مستقیم در قتل سیاوش ندارد.

سودابه هرگز مرگ سیاوش را نمی‌خواهد؛ بلکه او را برای اهداف خویش می‌خواهد" (نجاری و صفی، ۱۳۹۱: ۹-۱۱).

در مجموع زاویه دید فردوسی به زنان زاویه‌ی دیدی منحصربه‌فردی است زنان آفریده‌ی فردوسی همواره گره فکن و عقده‌گشا هستند و رقم زننده داستان‌های تأثیرگذار و کلیدی شاهنامه‌اند این زنان هستند که شور حماسی را با رنج‌ها و دردها با خرد، عشق و جسارت و یا با رزم‌آوری‌های خود دو چندان می‌کنند. زنان هستند که مخاطب این داستان‌ها را هیجان زده و متعجب می‌کنند با انتخاب‌های متفاوت و بزنگاه‌هایی که تنها تصمیم یک زن می‌تواند نقطه عطف و شگفت‌آور داستان باشد و این نهایت توجه و حساسیت فردوسی به شخصیت زنان را نمایان می‌کند. در پژوهش‌های انجام شده بر این زنان آنها همواره با شخصیت‌هایی خدای‌گون و اسطوره‌ای ظاهر می‌شوند حتی در برخی موارد پیشینه‌ی تولید این شخصیت‌ها به یک ایزدبانو باز می‌گردد. البته ذکر این نکته که فردوسی گاه از فریب زنان و مفهوم زن جادو^۱ نیز سخن گفته است نوعی دیدگاه متضاد و متفاوت و واقع‌گرایانه‌ی او نسبت به انسان و به طور خاص شخصیت زن را نشان می‌دهد.

در شکل‌گیری شخصیت زنان شاهنامه چند محور مشخص مداوماً تکرار می‌شوند که این محورها به شکل زیر دسته‌بندی می‌شوند.

۱. وفاداری و پاک‌دامنی: زن در شاهنامه همواره به عنوان موجودی وفادار و فداکار معرفی می‌شود و در بسیاری موارد وجود خود را فدای مردان می‌کند تا از آنان حفاظت کند زنان شاهنامه اغلب از کشورهای دیگر با ایران و پادشاهان ایرانی وصلت می‌کنند؛ اما در همه حال نسبت به همسران خود وفادارند که می‌توان از جریره مادر فرود نام برد که فرود را آگاهی می‌دهد که از تبار ایرانیان است و برادر کیخسرو

۱. برخی از زنان شاهنامه با نقش فرعی و منفی را جادوگران تشکیل می‌دهند که هرچند تعدادشان اندک است اما وجودشان نمایانگر پلیدی‌ها و تباهی‌هاست. زنان جادوگر در رویارویی با قهرمانان تلاش می‌کنند تا با افسون و نیرنگ نیروهای خیر را به تباهی و نابودی کشانند، اما از آن رو که بنا بر یک باور بنیادین انسان، همیشه و در نهایت پیروزمندی با عناصر و نیروهای خیر است، این گونه زنان با همه کوشش و افسون سرانجام در ورطه‌ی مرگ و نابودی فرو می‌روند و به سزای اندیشه‌ی بد و رفتار منفور خود می‌رسند از جمله زنان جادوگر در هفت خوان اسفندیار، وزن جادوگر در هفت خوان رستم، زن جادوگر همدست سودابه. در برابر اینگونه زنان یک سری زنان دیگر در شاهنامه وجود دارند که دارای نقشی مثبت و فرعی هستند که اینان به نام پرستنده، دایه و یا کنیز نامیده شده‌اند و ویژگی اینگونه زنان رازداری، پیام‌آوری و مهربانی است که از این جمله‌اند چهار کنیز کیخسرو و یا ندیمه‌های رودابه. (مهذب، ۱۳۷۴: ۲۲۶).

است و حتی بعد از زن ستادن سیاوش به وی وفادار می ماند و یا در داستان تهمینه که تهمینه تا به انتهای عمر وفادار رستم باقی می ماند.

۲. حیا و شرم: زنان شاهنامه زنانی هستند که فردوسی آنان را این گونه می خواند:

زنانی که ایشان ندارند شرم به گفتن ندارند آوای نرم

(شاهنامه فردوسی، ج ۵، ۱۳۶۹:۳۰۲)

از جمله این زنان می توان به رودابه اشاره کرد که حتی در خوابگاه خود از ارمیدن با زال چشم می پوشد و شرم و حیا و پاکدامنی را ترجیح می دهد زنان شاهنامه با وفاداری و حیای خود نمونه بارز تقدیر فردوسی از پاکدامنی هستند.

۳. پوشیده رویی: به اعتقاد فردوسی پوشیده رویی زنان شاهنامه آنها را در ردیف فرشتگان قرار می دهد حتی دختران تورانی همچون منیژه که در برخورد با بیژن پوشیده رو توصیف می شوند و یا تهمینه در برخورد با رستم به پوشیده رویی خود تفاخر می کند هر چند که این پوشیده رویی باعث گوشه نشینی آنان نشده است آنان در اجتماع حضور دارند. (اکبری و مسیح فر، ۱۳۹۴: ۵۵)

۴. زنان رازدار: زنان در شاهنامه گاه آن قدر بلند مرتبه اند که مردان در لحظات سهمگین مونس و محرمی جز آنان ندارند و آنان هستند که با تدابیر و خرد خود ماهرانه عقده گشایی می کنند که از آن جمله است سیندخت، فرانک و ... .

۵. مادرانگی زنان: در شاهنامه زن در مقام مادر دارای جایگاهی ارجمند است و در حد اعلای فداکاری است و محرم اسرار و غمخوار فرزند است فرانک مادر فریدون، سیندخت مادر رودابه، تهمینه مادر سهراب، کتایون مادر اسفندیار و حتی خوی مادرانه سیمرغ که زال را پرورش می دهد. "فرانک و فرنگیس مادران فداکار در راه فرزندان خویش که هر یک شاهی اساطیری را به ایران تحویل می دهند فریدون و کیخسرو و دیگر مادران شاهنامه همچون تهمینه و جریره و در مقابل این مادران فداکار همای را می توان قرار داد که تولد فرزندش داراب را مخفی می کند تا خود بر اریکه قدرت باشد" (صادقی عطار، ۱۳۹۶: ۹۷).

۶. زن به عنوان سیاست مدار: مشخص است که اولین زنی که در شاهنامه به عنوان رای زن و سیاستمدار معرفی می شود همان سیندخت است که به نزد سام می رود و باعث می شود جنگی بین ایران و کابلستان در نگیرد. گردیه نیز در ماجرای برادرش بهرام چوینه دچار عملکرد و رای زنی سیاسی می شود همچنین پوران دخت و آزر میدخت که به سلطنت می رسند و سیاستمدارانی قابل هستند. "به طور کلی فردوسی

به شخصیت زنان ارج می نهد تا بدان جا که در مشکلات خطیر با زنان رایزنی انجام می شود و چه بسا این زنان خردمند با درایت و تیز هوشی مشکلات را از سر راه برمی دارند". (همان، ۸۶).

۷. زن به عنوان پهلوان و قهرمان: بی شک حضور دلآوری ها و شجاعت ها و حضور متفاوت و رزم آوار دو زن در جهان شاهنامه که گردیه و گردآفرید هستند مخاطب را به پذیرش توانایی های مهجور زنان چون جنگاوری و دلیری وامی دارد. گرد آفرید با زیرکی و دلیری نقشه فرار ایرانیان را فراهم می سازد.

۸. زن افسونگر و دل فریب: "در شاهنامه زنان زیبای زیادی وارد صحنه می شوند؛ اما در میان آنها فقط تعداد کمی وجود دارد که از زیبایی خود آگاهانه برای فریفتن مردان استفاده می کنند که به خصوص در مورد سودابه چشم می خورد؛ چون او با تمام وجودش سعی دارد با استفاده از تمام زیبایی های زنانه اش توجه و عشق سیاهش را به عنوان معشوق به دست آورد." (صادقی عطار، ۱۳۹۶: ۱۰۰) علاوه بر سودابه صفت و شاخصه ی اغواگری و افسونگری در زنان دیگری از جهان شاهنامه همچون گردآفرید، شیرین و روشنگ نیز قابل توجه و بررسی است این زنان در سیر داستانی خود با استفاده از این ویژگی مؤثر به داستان جذابیتی دو چندان می بخشند و به نوعی نقطه ی عطف و جریان سازی داستان توسط این ویژگی تکامل می یابد در ادامه به تحلیل و مقایسه ی ویژگی اغواگری در شخصیت این زنان پرداخته می شود.

۴. تحلیل و مقایسه و جوه متفاوت و ویژگی اغواگری

۱. سودابه (Sudabeh)

"سودابه، در بندهش به صورت سوداپک و سوتا پکا به معنی دارنده آب روشنی بخش آمده است از ریشه سو" (بخشنده زحمتی، ۱۳۹۵: ۹۶) هر چند که این ریشه یابی در واژه نشان از بروز صفات اهورایی در سودابه دارد؛ اما در بررسی شخصیت سودابه دو قطب متضاد دیده می شود یکی همسری وفادار و دیگری زنی آشوبگر.

در منابع دیگر همچون تاریخ طبری و ابن بلخی در فارسنامه او را زنی جادوگر به شمار آورده اند. او دختری زیبا و سیه گیسو و سرو بالا بوده است. "سودابه دختر شاه هاماوران، مادرش ناشناخته است. او پس از ماجرای یک جنگ، طرف دلبستگی کیکاووس قرار می گیرد و به همسری وی در می آید. او در شاهنامه نه تنها زاینده و آفریننده هیچ قهرمان و شاهزاده ای نیست، بلکه سمبول ناپاکی و پلیدی است که سیاهش را هم به کام مرگ می فرستد." (خسروی، طغیانی ۱۳۸۹: ۱۶) سودابه سودای کامیابی و لذت جویی

دارد و همچنین دنبال قدرت، جاه و نفوذ اجتماعی است و شخصیت وی جدای شخصیت رودابه و ته‌مینه است که در پرورش فرزند هم و غم خویش را بکار می‌برند. او زنی آژمند و فزون‌خواه است و راه و رسم دلبری را نیز نیک می‌داند و می‌تواند دل کاووس را برآید در ابتدای داستان به خاطر شوهر دل از پدر می‌برد و در انتها زنی را می‌بینیم که وفا نمی‌شناسد و دنبال کام‌جویی جسمی از سیاوش زیباروست. (بخشنده زحمتی، ۱۳۹۵: ۹۸-۱۰۰). مشخص است که سودابه با اغواگری و افسونگری جادویی خود دل کاووس را از آن خود می‌کند او برای حفظ قدرت و جایگاه خود بر این باور است که باید با همین شیوه سیاوش را نیز به چنگ آورد تا بعد از کاووس همچنان ملکه‌ی ایران باقی بماند و بارها در نزد سیاوش دست به افسونگری می‌زند و بارها باعث ظن بد کیکاووس به فرزندش سیاوش می‌شود.

من اینک به پیش تو استاده‌ام   تن و جان روشن تو را داده‌ام
 زمن هرچه خواهی همی کام تو   برآید نیچم سر از دام تو

(شاهنامه فردوسی، ۱۳۸۹: ۱۷۳)

در این ابیات سودابه سعی در فریفتن سیاوش دارد و با اغواگری در جهت نرم کردن دل سیاوش و به دست آوردنش سخن می‌گوید "هوس بازی و سنگدلی این زن در هیچ یک از زنان شاهنامه دیده نمی‌شود، منش‌های او یادآور منش‌های زلیخاست. سودابه با همه کژ کرداری‌هایش، چهره راستین از یک زن دارد" (جامی، ۱۳۹۶: ۲۷). مشخص است که او دچار عشقی هوسناک به سیاوش شده، هم در سودای گرفتن کام و هم در افکار خویش به آینده‌نگری مشغول است. یکی از ویژگی‌های زنان شاهنامه حیا و شرم آنان است؛ اما در شخصیت سودابه در لحظات حساس عکس این قضیه اثبات می‌شود و حاضر است تمام وجود خود را تسلیم او کند و با وجود داشتن شوهری که پدر سیاوش است از زشتی آمیزش با سیاوش هراسی ندارد. "سودابه نیز همچون رودابه از معاشیق معروف شاهنامه است. او را می‌توان نمود آنیمای منفی و مخربی دانست که گمراه کردن یک مرد و باز داشتن وی از کمال، خویشکاری اوست." (خسروی، طغیانی، ۱۳۸۹: ۲۸) نگاه به منش و کنش سودابه بی‌درنگ خویشکاری‌های جهی‌کا یکی از دیو‌زنان اوستا را به یاد می‌آورد پتیارگی و یاری رساندن به اهریمن برای تباہ کردن آشون مرد و بر آشفتن همه‌ی آفرینش از خویشکاری‌های اوست که نتیجه‌ای جز ویرانی و تباہی ندارد. (همان، ۲۹)

وگر سر بیچی زفرمان من   نیاید دلت سوی پیمان من
کنم بر تو پادشاهی تباه   شود تیره بر روی تو، چشم شاه

(شاهنامه فردوسی، ۱۳۸۹: ۱۷۴)

همان‌گونه که پیداست افکار و اعمال و نقشه‌های این زن در جهت قدرت‌طلبی و جاه‌طلبی و کامجویی است که سیر داستان را پیش می‌برد. از داستان سودابه آنچه در نگاه نخست می‌توان برداشت کرد قدرت‌طلبی در شخصیت اوست. در نگاه بعدی اغواگری و افسونگری است انگیزه‌های کامجویی و شهوت‌رانی در شخصیت سودابه بسیار نمود دارد، او می‌تواند زنی بدکاره، شهوت‌پرست و شرور باشد و ویژگی اغواگری در سودابه دارای جوه متفاوتی همچون کام‌جویی و هوس و استفاده‌ی به‌موقع از این ویژگی در جهت رسیدن به جایگاه قدرت است و اغواگری در سودابه به‌طور کلی دارای بعدی منفی است و نتیجه‌ی آن نیز در سیر داستان موجب مرگ سودابه و همچنین گریز سیاوش از ایران و در نهایت مرگ وی می‌شود.

۲. گردآفرید (Gordafarid)

گردآفرید نخستین شیر زن در شاهنامه است. این زن جسارتی بی‌نظیر، مکر و حیل‌های فراوان دارد و علی‌رغم ظاهر کوتاه و ناموزون خود از فریبنده‌ترین زنان شاهنامه است. در فضای شاهنامه شخصیت گردآفرید در اثنای سفر سهراب به ایران در جستجوی پدرش (رستم) پدیدار می‌شود. در مرز میان ایران و توران دژی به نام سپید دژ وجود دارد. این دژ، توسط گژدهم^۷ مرد کهن‌سال ایرانی اداره می‌شود و همواره در برابر دشمنان بسیار مقاوم بوده است. گژدهم پسری دارد به نام گسته^۸ و دختری به نام گردآفرید. سهراب باید از این دژ بگذرد تا به ایران برسد. در یک نبرد تن‌به‌تن سهراب فرمانده دژ (هجیر)^۹ را شکست می‌دهد و می‌خواهد که او را بکشد؛ اما بعد تصمیم می‌گیرد او را زندانی کند، این خبر ساکنین دژ را به وحشت وای می‌دارد و باعث می‌شود گردآفرید به جنگ با سهراب بپردازد. سهراب نخست در برابر تیره‌های گردآفرید سپرش را بر سر نگه می‌دارد و سپس گردآفرید شمشیر می‌کشد و نیزه‌ی سهراب را

^۷ Gaždaham

^۸ Gostaham

^۹ Hajir

می‌شکنند؛ اما سرانجام با قدرت سهراب رو برو می‌شود و می‌فهمد که نمی‌تواند او را شکست دهد. کلاه خودش را در می‌آورد و سهراب به یکباره متوجه می‌شود که او دختر است. سپس گردآفرید به سهراب حيله می‌زند و می‌گوید اگر سپاهیان‌ت بفهمند که تو این‌همه تلاش برای نبرد با یک دختر به خرج داده‌ای برای تو خوب نیست و به او پیشنهاد می‌دهد که همراه وی به دژ برود و سهراب نیز فریب می‌خورد و با او به دژ می‌رود. گردآفرید او را تا دروازه‌ی دژ همراهی می‌کند و به ناگاه دزدانه خود وارد دژ می‌شود و در را می‌بندد. سهراب بیرون دژ می‌ماند و سرانجام گردآفرید به بالای برج دژ می‌رود و از آنجا بر سر سهراب فریاد می‌زند و سهراب را مسخره می‌کند (خالقی مطلق، ۱۳۹۵: ۵۴-۵۳) از این سطور آنچه بر می‌آید این است که گردآفرید زنی دلیر است که به موقع از صفات و ویژگی‌های زنانه خود بهره می‌برد و فنون دلبری را می‌داند و آنجا که از قدرت سهراب آگاه می‌شود دست به اغواگری و دلبری می‌زند و با نیرنگ و حيله، دژ و خویش را از چنگ سهراب می‌رهااند. "دختری پهلوان زاده، زن دلیری از دلاوران دژ، گرد و سوارکار و در جنگ‌گاه نامدار و مشهور. جگرآوری و پهلوانی و آداب و حرب دانی او در خور داستان‌های حماسی و مایه‌ی زیبایی آن است." (بخشنده زحمتی، ۱۳۹۵: ۱۳۰).

رها شد ز بند زره موی او	درفشان چو خورشید شد روی او
بدانست سهراب کو دختر است	سر و موی او از در افسرست
شگفت آمدش گفت: از ایران سپاه	چنین دختر آید به آوردگاه
بدو گفت کز من رهایی معجوی	چرا جنگ جستی تو ای ماه روی
نیامد به دامم بسان تو گور	زچنگم رهایی نیایی مشور
بدانست کاویخت گرد آفرید	مرآن را جز از چاره درمان ندید
بدو روی بنمود و گفت ای دلیر	میان دلیران بکردار شیر
کنون من گشاده چنین روی و موی	سپاه تو گردد پر از گفت و گوی
که با دختری او به دشت نبرد	بدینسان به ابر اندرآورد گرد
کنون لشگر و دژ به فرمان تست	نباید گه آشتی جنگ جست
چو رخسار بنمود سهراب را	زخوشاب بگشاد عناب را
یکی بوستان بد در اندر بهشت	به بالای او سرو دهقان نکشت
دو چشمش گوزن و دو ابرو کمان	تو گفتی همی بشکفد هر زمان

ز گفتار او مبتلا شد دلش برافروخت و کنج بلا شد دلش

(شاهنامه فردوسی، ج ۲، ۱۳۴:۱۳۶۹)

گردآفرید چنان زیباست که سهراب در تماشای چهره‌ی دختر پهلوان وامی‌ماند. گردآفرید که می‌داند دل سهراب را ربوده، نرم نرم جوان را با خود به سوی دژ می‌کشد. این اقدام گردآفرید نشانه‌ی زیرکی بسیار اوست و گردآفرید، زیبایی، رزم آوری، حیل‌سازی و زبان آوری را یک جا دارد (بخشیده زحمتی، ۱۳۳:۱۳۹۵). او با جدا کردن سهراب از سپاهیان و بعد مکر و حیلتی که بکار می‌بندد، ابتدا خود را به صورت مرد نشان می‌دهد و بعد در لحظه حساس که گیسوان خویش را رها می‌کند هم انتقام خود از سهراب را می‌گیرد و هم وقت را می‌کشد و در این فرصت گزدهم فرصت می‌یابد که نامه‌ای به کاووس بفرستد و او را از حمله سهراب آگاه کند همه‌ی این ماجراها حاکی از بروز ویژگی‌های اغواگری و مکر و حيله در شخصیت گردآفرید است.

در مقام مقایسه اغواگری در شخصیت گردآفرید و جهمی متفاوت از سودابه (که یکسره نتیجه‌ای جز تباهی نداشت) دارد در گردآفرید این ویژگی منجر به دفاع از تمامیت ایران و جلوگیری از تجاوز به ایران می‌شود او برای دفاع از موقعیت خویش در برابر سهراب علاوه بر دلآوری‌ها و نیرومندی‌هایی که به کار می‌بندد از ویژگی اغواگری و افسونگری استفاده می‌کند و سهراب را فریب می‌دهد در نتیجه سویی و وجهه‌ی اغواگری در گردآفرید تماماً مثبت است.

۳. شیرین (Shirin)

شیرین زن زیبای خسرو پرویز^{۱۰} است او در داستان خسرو و شیرین دچار عملکردهای کلیدی در فضای داستان می‌شود. شیرین عاشق تمام عیار خسرو پرویز است و جز او به بستر کسی روانه نمی‌شود و حتی به علت عشق فراوان به خسرو دچار حسادت به زنان دیگر حرم‌سرا می‌شود، او تا آنجا پیش می‌رود که مریم زن دیگر خسرو را می‌کشد. اگر چه در بادیه صرفاً به علت زیبایی‌اش مورد توجه قرار می‌گیرد و این شاید چندان بر ارزش حماسی و اسطوره‌ای او چیزی نیفزاید، اما در نهایت با عملکردهای به جا و به موقع خود جهان داستان را به سمت و سویی اسطوره‌ای می‌برد. "شیرین به محض ورود به حماسه نشان

می دهد که چندان هم زنی معمولی و سر به راه نیست و از آنجا که توان بروز و ویژگی های قهرمانی را ندارد و به گردپای گردیه، گردآفرید، فرنگیس و جریره هم نمی رسد، خود را با بروز خوبی ددمنشانه مطرح می کند. تا شاید ماندنی شود. اما از آنجا که جهان حماسه با همه ی فراز و نشیب هایش جهان ماندگاری کردار، پندار و گفتار نیک است از شیرین نمودی زشت به یادگار می گذارد. " (نجاری و صفی، ۱۳۹۱: ۱۳۸) بعد از مرگ خسرو، شیرین تنها و سوگوار می ماند و قباد پسر خسرو بر تخت شاهی می نشیند. شیرویه (قباد) ^{۱۱} شیرین را به دربار فرا می خواند و می خواهد که انتقام مرگ مادر (مریم) را از شیرین بگیرد:

همه جادویی دانی و بدخویی   به ایران گنه کارتر کس تویی
بترس ای گنهکار و نزد من آی   به ایوان چنین شاد و ایمان میای

(شاهنامه فردوسی، ۱۳۸۹: ۷۳۴)

آنچه از این ابیات بر می آید نسبت دادن مستقیم صفات زشت و پلید همچون جادوگری، بدخویی و گناهکاری به شخصیت شیرین است. شیرین در این لحظات به شیرویه می گوید که این ها، تهمت است و بعد از آن برای دیدار با شیرویه شرط می گذارد که باید همه بزرگان در مجلس حضور داشته باشند در آن مجلس شیرین از پاکی سرشت خود و ویژگی های یک زن شایسته سخن به میان می آورد و می گوید که شیرویه تو به ناروا با من سخن گفتی که من سه ویژگی یک زن شایسته را دارم و او این سه ویژگی را چنین بیان می کند نخست دارای شرم و حیا بودن و راضی بودن شوی از وی بعد از آن زاییدن فرزند پسر و دست آخر پوشانیده بودن موی و رویش، پس از آن شیرین از جای بر می خیزد. با همه شور خود چادر از سر به کناری می افکند و موی بلند، پریشان و روی زیبا خود را آشکار می کند و با صدایی بلند می گوید آن جادوی من که گفتی این است. شیرویه در این لحظات مهر شیرین بر دلش می افتد و می خواهد که با وی ازدواج کند (مهذب، ۱۳۷۴: ۸۸-۸۵). همه ی داستان شیرین از او شخصیتی چند بعدی می سازد او می تواند زنی وفادار و عاشق و پاکیزه خو باشد؛ اما در بزنگاه های داستانی خویش به علت عشق عظیم خود به خسرو دچار رشک و حسادت و پلیدی می شود او زنی است بسیار اغواگر و افسونگر که دل از خسرو و پسر خسرو (قباد) می ستاند و آنان را واله و شیدای خود می کند.

به لحاظ مقایسه، وجه بارز و ویژگی اغواگری در شیرین به کسب قدرت و عشق منجر می‌شود از این جهت شباهتی نیز به سودابه دارد چرا که سودابه نیز از ویژگی اغواگری در جهت رسیدن به قدرت بهره می‌برد؛ اما در شیرین این قدرت طلبی به همراه کسب عشق و بردن دل از مردان (خسرو و قباد) ظاهر می‌شود. شیرین برخلاف سودابه موفق به دل بردن از قباد نیز می‌شود؛ اما سودابه در راه کسب عشق سیاوش ناکام می‌ماند هر چند شیرین نیز همچون سودابه که اعمالش منجر به اتفاقات شوم است مسبب مرگ مریم زن خسرو و پرویز می‌شود. اغواگری در شیرین با اغواگری موجود در شخصیت گردآفرید نیز متفاوت است چرا که گردآفرید از این ویژگی برای دفاع از خویش، دژ سپید و ایران بهره می‌برد؛ اما افسونگری و اغواگری شیرین در دو وجه دستیازی به عشق و قدرت است که نمایانگر می‌شود همچنین وجهی اغواگری در داستان شیرین جنبه‌ی منفی ندارد هر چند حسادت او سبب ساز اتفاقات ناخوشایندی است.

۴. روشنگ (Roshanak)

روشنگ دختر دلارا و داراب^{۱۲}، در داستان روشنگ، زیبایی ظاهری و اغواگری او نمایان است. زیرا اسکندری که کل جهان را فتح کرده و با زنان بسیاری روبرو شده اینک دل به اغواگری و زیبایی روشنگ می‌سپارد "باید یادآوری کرد که این زیبایی فراتر از آن بود که عاشق به لذتی زودگذر یا بهره و تمتعی اندک از او بسنده کند. به عبارت دیگر، روشنگ چنان از زیبایی پر و غنی بود که می‌توانست خواهش یک عمر باشد، آن هم برای مردی که به دختران نیمی از جهان در غرب و شرق دسترسی داشت." (نامور مطلق، ۱۳۹۸: ۱۴۶). روشنگ زنی است که زیبایی خود را پنهان نمی‌کند در مجلس می‌رقصد و در اغواگری بی‌نظیر است. نکته‌ی دیگر در شخصیت روشنگ اقتدار حین اغواگری است به طوری که باعث احترام و ستایش و پیشنهاد ازدواج از سمت اسکندر می‌شود. "شاهزاده‌ای که اقتدار پدر و کشورش در هم ریخته، می‌کوشد تا افتخار خویش را فراموش نکند و در عین اغواگری به حیثیت خود و فرهنگش نیز بیندیشد، او کاری بسیار دشوار را انجام می‌دهد" (همان، ۱۴۷).

چو ماه اندر آمد به مشکوی شاه
سکندر بدو کرد چندی نگاه
بدان بریز و بالا و آن خوب چهر
تو گفتمی خرد پروریدس به مهر

^{۱۲} یکی از شاهان ایران در شاهنامه است که پدر دارا شناخته می‌شود.

سکندر برو برهمی جان فشاند	چو مادرش بر تخت زرین نشاند
همی رای زد شاه بر بیش و کم	نشستند یک هفته با او بهم
خردمندی و شرم و شایستگی	نبد جز بزرگی و آهستگی
دلش مهر و پیوند او برگزید	نگه کرد بیداد چیزی ندید

(شاهنامه فردوسی، ۱۳۸۹: ۷۳۴)

اسکندر با دیدن زیبایی چشم نواز روشنگ و همچین خرد و تدبیر و شایستگی او همچنان که از ابیات فوق بر می‌آید او را بر می‌گزیند و دل در گرو این زیبایی، وقار و شخصیت والای روشنگ می‌بندد. روشنگ آن چنان در فکر اقتدار است که به بیگانه‌ای فاتح دل می‌بازد در این لحظه از طرفی چهره‌ای منفور در نزد همگان دارد؛ چون به عشق و زناشویی با بیگانه‌ی مهاجم و فاتح می‌اندیشد که تمام سرزمینش را نابود کرده است و از طرفی چنانچه در سطور پیشین رفت آن چنان اقتداری از خود نشان می‌دهد که مایه‌ی تحسین همگان است. روشنگ با اغواگری و اقتدار موجود در شخصیتش باعث علاقه‌ی اسکندر به خودش می‌شود. وجه مشخص و ویژگی اغواگری در روشنگ رسیدن به اقتدار از دست رفته توسط ویژگی اغواگری است همچین او نمادی از اقتدار ایران در برابر اسکندر است که با ویژگی اغواگری سبب تحسین همگان و اسکندر فاتح می‌شود.

از دید مقایسه‌ای بروز و نمایش ویژگی اغواگری در روشنگ تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با سودابه، گردآفرید و شیرین دارد او نیز همچون سودابه و شیرین در جهت کسب قدرت دست به اغواگری می‌زند؛ اما وجهی شاخصشان و منزلت و شخصیت مقتدرانه‌ی وی به هنگام اغواگری است که احترام اسکندر را بر می‌انگیزد. دستیابی به قدرت و جایگاه در روشنگ برخلاف سودابه هیچ بعد منفی و ویرانگری ندارد. ویژگی اغواگری در روشنگ شباهت‌هایی با گردآفرید نیز دارد چرا که روشنگ نیز به عنوان یک شاهزاده‌ی ایرانی به فکر حفظ تمامیت ایران و ایرانی در مقابل یک بیگانه است؛ اما او حین اغواگری مکر، حیلت و فریب به کار نمی‌بندد؛ بلکه آنچه باعث اغوا شدن اسکندر می‌شود خرد، شرم و وقار یک شاهزاده خانم ایرانی است در روشنگ سو‌یه‌های تجلی و ویژگی اغواگری به طرز غریزی وابسته به کسب اقتدار یک زن شاهزاده‌ی ایرانی است که موجب حیرت نزد اسکندر می‌شود و در روشنگ شاخصه‌ی اغواگری دارای جنبه و وجهی مثبت است.

جدول مقایسه‌ی وجوه متفاوت ویژگی اغواگری در زنان شاهنامه

زنان شاهنامه	سودابه	گرد آفرید	شیرین	روشنک
وجوه متفاوت ویژگی اغواگری	اغواگری در جهت قدرت طلبی و کام جویی جسمانی و عشق هوسناک، سویه و نتیجه ی منفی	اغواگری برآمده از هوشیاری و ذکاوت و در جهت دفاع از موقعیت خویش و تمامیت ایران، سویه و نتیجه ی مثبت	اغواگری در جهت کسب قدرت و عشق، سویه و نتیجه ی مثبت	اغواگری در جهت اقتدار و حفظ قدرت و جایگاه خویش و تمدن ایران، سویه و نتیجه ی مثبت

۵. نتیجه گیری

همان گونه که گفته شد حضور ویژگی و بن مایه ی اغواگری در متون کهن ایرانی مصداق هایی دارد به عنوان مثال در شخصیت جهیکا یکی از دیوزنان اوستا ویژگی اغواگری را می توان یافت. هرچند که جهیکا خود توسط ایزد نریوسنگ اغوا می شود و همچنین در یکی از داستان های شاهنامه بن مایه ی داستانی اغوا شدن افراسیاب توسط اسپندارمذ (ایزدبانوی زمین) است و با توجه به داستان های زنان شاهنامه آنچه در نگاه نخست آشکار است توجه ویژه ی فردوسی به زنان برای شکل گیری جریان و روایت های داستانی است و همان گونه که در این مقال به آن پرداخته شد فردوسی از وجوه متفاوت حیات زنانه برای قوام بخشیدن منظومه ی شاهنامه بهره برده است زنان در این اثر حماسی گاه مادرانی وفادارند همچون فرانک، رودابه و تهمینه و... گاه زنانی مقتدر و خردمندند و سیاست مدارند؛ مانند سیندخت، کتایون، پوران دخت... گاه جنگجویانی دلاور و هوشمند که دارای صفات پهلوانی هستند همچون گرد آفرید، گردیه و... و سرشار از صفات زیبایی، پوشیده رویی و حیا و شرم و در عین حال در برخی از آنان صفت اغواگری و افسونگری بیش از پیش نمایان است. در نگاه نخست صفت اغواگری و افسونگری شاید صرفاً یادآور نتایج منفی و ویرانی و تباهی باشد؛ اما در سرگذشت زنان شاهنامه سویه های مثبت و منفی مشخصی را ایجاد کرده است و هرچند که وجوه مشابهی برای بروز ویژگی اغواگری در زنان

منتخب پژوهش از شاهنامه یافت می‌شود؛ اما اختلافات بارزی نیز در روند بررسی آنها یافت می‌شود و وجه بارز اغواگری در شخصیت سودابه اغواگری برای رسیدن به قدرت و خواهش جسمانی است که جز خسران به بار نمی‌آورد و نتیجه‌ای منفی دارد و منجر به رفتن سیاوش از ایران و مرگ سیاوش می‌شود. همچنین سودابه با اغواگری و افسونگری و عشق هوسناکش به سیاوش مرگ خویش را نیز رقم می‌زند؛ اما مکر و حيله و اغواگری گردآفرید و جهی متفاوت دارد او با فریفتن سهراب و اغوای او ایران را از تجاوز بیگانگان حفظ می‌کند که نتیجه‌ای مثبت است. در شیرین هرچند او نیز مانند سودابه برای قدرت و جایگاه می‌کوشد؛ اما تفاوت بارز او اغواگری برای کسب عشق است سودابه موفق نمی‌شود سیاوش را به دست آرد اما شیرین با وقار و اغواگری‌اش موفق می‌شود دل از قباد برد. در روشنگر اغواگری برای رسیدن به قدرت و برای حفظ اقتدار ایران بروز می‌یابد؛ اما روشنگر برخلاف سودابه و شیرین برای کسب قدرت دچار فساد و تباهی نمی‌شود او همواره احترام اسکندر را برمی‌انگیزد او با استفاده از ویژگی اغواگری موفق به حفظ اقتدار خویش و ایران در مقابل اسکندر می‌شود و به نوعی همانند گردآفرید است که به فکر اقتدار ایران است؛ اما در این راه هرگز مانند گردآفرید متوسل به مکر و فریب نمی‌شود؛ بلکه با وقار و زیبایی و شایستگی و خرد اقتدار خویش و اقتدار ایران را نزد اسکندر حفظ می‌کند.

منابع و مأخذ

۱. اسلامی ندوشن، محمدعلی (۱۳۶۵)، زندگی و مرگ پهلوانان در شاهنامه، تهران: یزدان.
۲. اکبری، امیر؛ مسیح فر، فاطمه (۱۳۹۴)، بررسی ابعاد جایگاه زن در شاهنامه فردوسی، مطالعات ایرانی، ۲۸: ۷۰-۴۹.
۳. اوستا (۱۳۸۷)، ترجمه: جلیل دوست‌خواه، ج ۲، تهران: مروارید.
۴. اوشیدری، جهانگیر (۱۳۷۱)، دانشنامه مزدیسنا، تهران: مرکز.
۵. آیدنلو، سجاد (۱۳۹۰)، دفتر خسروان، تهران: سخن.
۶. بخشنده زحمتی، سمیه (۱۳۹۵)، زنان شاهنامه و پایگاه اجتماعی‌شان، تهران: رسا.
۷. تفضلی، احمد (۱۳۶۷)، خواستگاری افراسیاب از اسپندارمذ. ایران نامه، ۲۰۲: ۲۶-۱۸۹.
۸. جامی، فاطمه (۱۳۹۶)، بررسی شخصیت‌پردازی زنان در شاهنامه، پایان‌نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی‌ارشد در رشته ادبیات فارسی، استاد راهنما: نصرت ناصری، دانشگاه پیام نور.

۹. جمشیدی، زهرا (۱۳۹۴)، بررسی تحلیلی کهن الگوی زن و خویشکاری های آن در حماسه های ایرانی، پایان نامه جهت اخذ درجه ی دکترا در رشته ادبیات فارسی، استاد راهنما: فاطمه مدرسی، دانشگاه ارومیه.
۱۰. خالقی مطلق، جلال (۱۳۹۵)، زنان در شاهنامه، ترجمه: احمد بی نظیر، تهران: مروارید.
۱۱. دادگی، فرنیغ (۱۳۸۰)، بندهش، ترجمه: مهرداد بهار، تهران: توس.
۱۲. خسروی، اشرف و طغیانی اسحاق (۱۳۸۹)، تحلیل روان کاوانه شخصیت سودابه و رودابه، فصلنامه ی علمی پژوهشی کاوش نامه، ۲۱: ۳۷-۱۰
۱۳. خلعتبری، الهیار؛ بهادری، علی (۱۳۸۹)، نگاهی انتقادی به جایگاه زن ایرانی در متون کهن فارسی، مسکویه، ۱۲: ۱۰۸-۸۷.
۱۴. زاهدی، سیده اکرم (۱۳۸۹)، سیمای زن در شاهنامه و رامایانا، پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته ی ادبیات فارسی، استاد راهنما: طاهره صادقی، دانشگاه لرستان.
۱۵. شاهنامه فردوسی، (۱۳۸۹)، بر اساس نسخه ی شاهنامه مسکو، تهران: پارمیس.
۱۶. شاهنامه فردوسی، (۱۳۶۹)، بر اساس تصحیح جلال خالقی مطلق، محمود امیدسالار، ج ۲، ج ۳، ج ۵، ج ۶، نیویورک: بنیاد میراث ایران.
۱۷. صادقی عطار، سهیلا، (۱۳۹۶)، بررسی جایگاه زنان در شاهنامه فردوسی و تبیین دلالت های تربیتی آن، پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته ی ادبیات فارسی، استاد راهنما: پروانه دلوی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
۱۸. صفی، حسین و نجاری، محمد، (۱۳۹۱)، زنان شاهنامه، تهران: کتاب نما.
۱۹. مهذب، زهرا، (۱۳۷۴)، داستان های زنان شاهنامه، تهران: نیل.
۲۰. مهرگان، ماندانا، (۱۳۸۷)، چهره زنان در آیینی شاهنامه، آینه خیال، ۶: ۷۳-۷۰.
۲۱. نامور مطلق، بهمن، (۱۳۹۸)، اسطوره کاوی عشق در فرهنگ ایرانی، تهران: سخن.

Resources:

۱. Nodoushan, Mohammadali a^{۱۹۸۶}. The Life and Deatheof Heroes in the Shahnameh.Tehran.Yazdan.۳۳۱p.
۲. Akbari,Amir,MasihFar,Fatemeh .۲۰۱۵. Examining the Dimensions of Women's Status in the Shahnameh of Ferdowsi. Iranian studies.۲۸:۷۰-۴۹.
۳. Avesta .۲۰۰۸. translated by Jalil Doustkhoah.Volume۲, Tehran. Morvarid.۶۴۷p.
۴. Oshidari, Jahangir .۱۹۹۲. Encyclopedia of Mazdaism.Tehran. Markaz.۵۱۵p.
۵. Aydinloo, Sajjad .۲۰۱۱. The book of khosrowan.Tehran. Sokhan.۱۰۲۳p.
۶. Bakhshandeh zhamati, Somayeh .۲۰۱۶. Women of the Shahnameh and Their Social Status.Tehran. Rasa.۲۱۹p.
۷. Tafazoli, Ahmad .۱۹۸۸.The Marriage Proposal of Afrasiab from Espandarmaz.Irannameh.۲۶:۱۸۹-۲۰۲.
۸. Jami, Fatemeh .۲۰۱۷. A Study of Women's Characterization in the Shahnameh, Master's Thesis for obtaining a Master's degree in Persian Literature, Advisor: Nosrat Nasiri, Payamenoor university.
۹. Jamshidi, Zahra .۲۰۱۵. An Analytical Study of the Ancient Model of Women and Their Self-sufficiency in Iranian Epics, Doctoral Dissertation for obtaining a PhD degree in Persian Literature, Advisor: Fatemeh Modarresi, Urmia university.
۱۰. Khaleghi motlagh, Jalal .۲۰۱۶. Women in the Shahnameh. translated by Ahmad Binazir.Tehran.Morvarid.۲۰۱p.
- ۱۱.Dadegi,Farnabagh.۲۰۰۱. Bondahesh. translated by Mehrdad Bahar.Tehran. Toos .۲۳۷p.
۱۲. Khosravi, Ashraf and Taghiyani, Isaac.۲۰۱۰. in the psychoanalytic analysis of Soodabeh and Roodabeh's characters.Kavoshnameh.۲۱:۱۰-۳۷.
۱۳. Khalatbari,Alahyar, Bahadori, Ali .۲۰۱۰. A Critical Look at the Status of Iranian Women in Ancient Persian Texts.Maskooyeh.۱۲:۱۰۸-۸۷.
۱۴. Zahedi, Sayedeh Akram .۲۰۱۰. The Face of Women in the Shahnameh and Ramayana, Master's Thesis for obtaining a Master's degree in Persian Literature, Advisor: Tahereh Sadeghi, Lorestan University.
۱۵. Ferdowsi, Shahnameh .۲۰۱۰. Based on the Moscow, Tehran.Parmis.۷۵۶ p.
۱۶. Ferdowsi, Shahnameh .۱۹۹۰. Based on the correction of Jalal Khaleghi motlagh and Mahmoud Omid Salar, Volumes ۲ ۳ ۴, Iran heritage foundation.Newyork.۳۶۰۰p.
۱۷. Sadeghi Attar, Soheila .۲۰۱۷. A Study of the Status of Women in Ferdowsi's Shahnameh and Explanation of its Educational Implications, Master's Thesis for obtaining a Master's degree in Persian Literature, Advisor: Parvaneh Delavari, Shahid chamran university.

۱۸. Safi, Hossein and Najari, Mohammad .۲۰۱۲. Women of the Shahnameh.Tehran. Ketabnama.۱۴۳p.
۱۹. Mohzab, Zahra .۱۹۹۵. Stories of Women in the Shahnameh. Tehran.Nil.۲۵۰p.
۲۰. Mehragan, Mandana .۲۰۰۸. The Faces of Women in the Mirror of the Shahnameh. Aineh Khial.۶:۷۳-۷۰.
۲۱. Namvar motlagh,Bahman .۲۰۱۹. The Myth of Love Exploration in Iranian Culture.Tehran.Sokhan.۶۱۳p.

